

РЕЦЕНЗІЯ

**доктора педагогічних наук, професора Н.П. Волкової
на дисертаційну роботу**

РУДЕНКО АНАСТАСІЇ ВАЛЕНТИНІВНИ

**на тему «Формування рефлексивно-прогностичної компетентності
майбутніх бакалаврів з географії в умовах змішаного навчання», подану
на здобуття ступеня доктора філософії у галузі 01 Освіта
за спеціальністю 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями)**

1. Актуальність теми дослідження та її зв'язок із науковими програмами.

Актуальність теми дослідження зумовлена глобалізацією, сучасними технологічними інноваціями та стрімкими змінами у сфері професійної освіти, які потребують формування у студентів критичного мислення, здатності до самостійного прийняття рішень та прогностичного аналізу ситуацій. Зазначене є особливо актуальним для майбутніх бакалаврів з географії, де необхідність прогнозування змін у природних і соціально-економічних процесах є основою їх професійної діяльності. У зв'язку із зазначеним, дисертаційне дослідження Руденко Анастасії Валентинівни є цілісним дослідженням у вітчизняній педагогічній науці, яке на науково-теоретичному, практичному та методичному рівнях розкриває проблему формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії в умовах змішаного навчання.

Вибір тематики роботи відповідає основним напрямам досліджень кафедри психології та педагогіки ВНЗ «Університету імені Альфреда Нобеля», проведених у межах комплексних наукових тем «Теоретичні та методичні засади моделювання компетентнісної професійної освіти у контексті євроінтеграції» (державний реєстраційний номер 0117U000784), «Теоретико-методологічні засади професійного становлення фахівця в інноваційному соціокультурному просторі» (державний реєстраційний номер 0122U200059).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації.

Грунтовність задекларованих авторкою наукових положень та висновків підтверджена проведеним критичним аналізом теоретичних і практичних основ проблеми формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії в умовах змішаного навчання, а також використанням сучасних методологічних підходів: системний (розглядає формування компетентності як цілісну систему взаємопов'язаних елементів: цілей, змісту, форм, методів і результатів навчання), компетентнісний (орієнтований на формування здатності майбутніх фахівців самостійно вирішувати професійні завдання, інтегруючи знання, уміння, досвід і цінності), рефлексивний (забезпечує розвиток самоусвідомлення, здатності до самооцінки, аналізу та саморозвитку на основі рефлексії власної діяльності), прогностичний (сприяє розвитку здатності передбачати ймовірні наслідки, аналізувати тенденції та планувати професійні дії в умовах змін), особистісно-орієнтований (фокусується на урахуванні індивідуальних особливостей, потреб, інтересів студентів і створенні умов для самореалізації), діяльнісний (передбачає активну участь студентів у навчальному процесі, розвиток навичок самостійної діяльності, критичного мислення й рефлексії в дії), інформаційно-комунікаційний (забезпечує використання ІКТ у навчанні, що підсилює інтерактивність, самостійність та ефективність засвоєння знань у змішаному форматі), контекстний (моделює освітнє середовище, наближене до реальної професійної діяльності, інтегруючи теорію з практикою), проблемний (стимулює студентів до вирішення професійно орієнтованих завдань, розвитку критичного мислення, самостійного аналізу і рефлексії) та проєктний (формує вміння планувати, досліджувати, аналізувати й оцінювати результати діяльності через виконання навчально-практичних проєктів).

Констатуємо, що рецензоване дисертаційне дослідження базується на багатій джерельній базі. Грунтовне вивчення здобувачкою широкої джерельної бази джерел (182 найменування, у тому числі 55 іноземними мовами) і

сучасного стану формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії в умовах змішаного навчання уможливили виокремлення суперечностей, на розв'язання яких було спрямовано дослідження, а також досить обширно висвітлити сукупність аспектів досліджуваної проблеми (зміст міжнародних та українських програмно-нормативних документів з питань формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії, наявний досвід формування досліджуваної компетентності) і розробити педагогічні умови формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії в умовах змішаного навчання.

Одержанню обґрунтованих і достовірних результатів сприяло застосування комплексу методів наукового дослідження, адекватних меті та завданням дослідження, зокрема: теоретичні: аналіз, порівняння, систематизація психолого-педагогічної літератури, законодавчих і нормативно-правових документів, дефінітивний аналіз, структурно-змістовий аналіз; емпіричні: опитування (анкетування, тестування), кейс-ситуації, експертне оцінювання, творчі завдання з елементами проблемного навчання, завдання на встановлення відповідностей, проєктні методи, пілотний експеримент, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи); методи математичної статистики (критерій Пірсона χ^2 , λ -критерій Колмогорова-Смирнова), графічні методи.

3. Наукова новизна і достовірність наукових положень дисертації.

У дисертації Руденко Анастасії Валентинівни цілісно та системно досліджено проблему рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії в умовах змішаного навчання.

На підставі глибокого вивчення дисертації констатуємо, що рецензоване дослідження має наукову новизну і теоретичне значення, а саме: уперше здійснено цілісний аналіз проблеми формування рефлексивно-прогностичної

компетентності майбутніх бакалаврів з географії в умовах змішаного навчання у педагогічній теорії та освітній практиці; узагальнено досвід формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії в закладах вищої освіти України через аналіз освітньо-професійних програм, навчальних планів і змісту навчальних дисциплін; здійснено ґрунтовний аналіз міжнародних та українських програмно-нормативних документів, що регламентують географічну освіту, з метою виявлення потенціалу для формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії; обґрунтовано сутність поняття «рефлексивно-прогностична компетентність майбутніх бакалаврів з географії» яка презентується як інтегративна професійна якість, що базується на поєднанні рефлексивних і прогностичних знань, умінь та навичок, і забезпечує здатність майбутніх бакалаврів з географії цілеспрямовано осмислювати власну пізнавальну та професійну діяльність, передбачати розвиток географічних процесів і ситуацій, планувати ефективні дії в умовах невизначеності, приймати обґрунтовані рішення в професійній сфері на основі аналізу, самооцінки та прогнозування; визначено структуру рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії (мотиваційно-ціннісний, емоційно-вольовий, когнітивно-аналітичний, діяльнісно-прогностичний, особистісно-рефлексивний компоненти); виокремлено критерії (мотиваційний, емоційний, когнітивний, діяльнісний, особистісний), показники та рівні сформованості рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії (високий, середній, низький); розроблено та апробовано комплекс діагностичного інструментарію для оцінювання рівня сформованості рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії, що включає тести, авторські опитувальники, кейс-ситуації, експертне оцінювання, творчі завдання з елементами проблемного навчання, завдання на встановлення відповідностей, проектні методи; розроблено, теоретично обґрунтовано й

експериментально перевірено педагогічні умови формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії в умовах змішаного навчання.

У дисертації уточнено: основні поняття дослідження («компетентність», «рефлексивна компетентність», «прогностична компетентність»); методологічні засади формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії в умовах змішаного навчання, зокрема системний, компетентнісний, рефлексивний, прогностичний, особистісно-орієнтований, діяльнісний, інформаційно-комунікаційний, контекстний, проблемний та проєктний підходи; подальшого розвитку набули зміст, форми і методи формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії в умовах змішаного навчання.

4. Значення одержаних результатів для науки і практичного використання.

Робота має безсумнівне практичне значення, яке визначено тим, що розроблено, апробовано й упроваджено в процес професійної підготовки майбутніх бакалаврів з географії плани-конспекти занять, розроблені у форматі навчальних сценаріїв і Е-сценаріїв навчання, що охоплюють окремі теми та розділи навчальних дисциплін «Фізична географія України», «Географічне моделювання та просторовий аналіз», «Рекреаційне країнознавство», «Естетика ландшафтів з основами ландшафтознавства»; комплекс завдань, що базуються на використанні імерсивних технологій (360° відео, VR, Google Earth VR, віртуальні тури); технологій проблемно-орієнтованого навчання (кейс-метод); технологій розвитку критичного й прогностичного мислення (сценарний аналіз (*future scenario building*), метод ситуаційного прогнозування (*What if?*)); презентаційних технологій (Zoom, PowerPoint, Canva тощо); проєктних технологій (метод проєктів, SWOT-аналіз територій); цифрових геоінформаційних технологій (Google Maps, Google Earth, інтерактивні карти,

просторовий аналіз карт і статистики); хмарних технологій (Google Docs, Google Sheets тощо); інтерактивних технологій зворотного зв'язку (Google Forms для саморефлексії, рефлексивний щоденник або звіт, рефлексивний аналіз).

Положення та висновки дисертаційної роботи можуть бути використані в наукових дослідженнях, при викладанні курсів педагогічного, психолого-педагогічного та географічного спрямування, зокрема таких, як «Фізична географія України», «Географічне моделювання та просторовий аналіз», «Рекреаційне країнознавство», «Естетика ландшафтів з основами ландшафтознавства», «Методика навчання географії», «Педагогіка», «Теорія і практика змішаного навчання», «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті», «Проектування освітніх технологій», «Освітні інновації в географії» тощо. Крім того, результати дослідження можуть бути використані при підготовці бакалаврських і магістерських кваліфікаційних робіт, у процесі модернізації змісту й технологій навчання в умовах цифровізації освіти.

Практичне значення дисертаційного дослідження засвідчує і впровадження його результатів в освітній процес Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (довідка про впровадження № 3 від 23.04.2025 р.), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка про впровадження № 554/22.01-33 від 14.05.2025 р.), Херсонського державного університету (довідка про впровадження 03-32/663 від 20.05.2025 р.), ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля» (довідка про впровадження № 262 від 01.05.2025 р.), Комунального закладу освіти «Дніпропетровський обласний ліцей-інтернат фізико-математичного профілю» (протокол № 6 від 28.03.2025 р.).

5. Повнота викладу основних результатів дисертації в публікаціях здобувача. Основні положення дисертації відображено у 11 публікаціях, з яких: 4 статті у провідних наукових фахових виданнях України, внесених до міжнародних наукометричних баз, 1 стаття у співавторстві у журналі, який

входить до наукометричної бази Web of Science, 6 тез доповідей у збірниках матеріалів міжнародних конференцій.

Вважаємо, що кількість опублікованих праць відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії. Рівень апробації результатів дисертаційного дослідження є достатнім і підтверджується участю у всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях.

6. Характеристика структури та змісту дисертації.

Структура роботи відрізняється логічною продуманістю, збалансованістю складових частин і підпорядкована реалізації основних завдань дослідження. Дисертанткою коректно визначено об'єкт, предмет, сформульовано мету, гіпотезу й відповідно завдання дослідження, обґрунтовано вибір методів пошукової роботи.

У першому розділі роботи авторкою проаналізовано зміст міжнародних та українських програмно-нормативних документів, який дозволив з'ясувати, що рефлексивно-прогностична компетентність є однією з ключових складових сучасної географічної освіти, а тому потребує формування у процесі професійної підготовки майбутніх бакалаврів з географії.

Вважаємо, що автором вдало здійснено обґрунтування методологічних засад формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії в умовах змішаного навчання, які представлено у вигляді комплексу методологічних підходів: системний, компетентнісний, рефлексивний, прогностичний, особистісно-орієнтований, діяльнісний, інформаційно-комунікаційний, контекстний, проблемний та проєктний.

На позитивну оцінку заслуговує проведений аналіз змісту освітньо-професійних програм спеціальності 106 Географія, навчальних планів підготовки майбутніх бакалаврів з географії.

Підтримуємо позицію авторки щодо презентації поняття «рефлексивно-прогностична компетентність майбутніх бакалаврів з географії» як інтегративної професійної якості, що базується на поєднанні рефлексивних і прогностичних знань, умінь та навичок, і забезпечує здатність майбутніх бакалаврів з географії цілеспрямовано осмислювати власну пізнавальну та професійну діяльність, передбачати розвиток географічних процесів і ситуацій, планувати ефективні дії в умовах невизначеності, приймати обґрунтовані рішення в професійній сфері на основі аналізу, самооцінки та прогнозування; її компонентно-структурного складу: мотиваційно-ціннісний, емоційно-вольовий, когнітивно-аналітичний, діяльнісно-прогностичний, особистісно-рефлексивний компоненти.

У другому розділі роботи А. Руденко досить логічно презентує сутність і можливості змішаного навчання як середовища формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії.

Значну частину розділу авторка присвятила обґрунтуванню педагогічних умов формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії в умовах змішаного навчання: 1) побудова навчальних сценаріїв і Е-сценаріїв навчання, які вимагають вибору стратегії дій та прогнозу ймовірних наслідків; 2) впровадження імерсивних технологій для створення ефекту присутності у вивченні просторових процесів та моделюванні географічних ситуацій; 3) застосування методик само- та взаємооцінювання для виявлення помилок у логіці прогнозування та їх конструктивного обговорення.

Заслуговує на схвалення третій розділ роботи, присвячений експериментальній перевірці педагогічних умов формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії в умовах змішаного навчання. Його зміст свідчить про глибоке усвідомлення здобувачкою цілей і інструментів досліджуваної проблеми, наявність авторського бачення, психологічну й методичну грамотність, завзятість, з якою

А. Руденко описала експериментальну частину дослідження. Імпонує презентований у розділі опис етапності педагогічного експерименту. До експериментальної роботи було залучено достатню кількість респондентів. Для аналізу результатів дослідження проведено порівняння отриманих даних в експериментальній і контрольній групах. Достовірність та обґрунтованість результатів дослідження перевірялась шляхом обчислення критерієм Пірсона χ^2 (підтвердження того, що за обсягом КГ та ЕГ статистично не відрізняються), λ -критерієм Колмогорова-Смирнова (обробка та перевірка достовірності результатів експерименту). Вважаємо, що дисертації здобувачки притаманне влучне унаочнення набутого експериментального матеріалу.

Привертає увагу детальна презентація етапів реалізації кожної із обраних педагогічних умов формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії в умовах змішаного навчання.

Отже, структура дисертації логічно побудована і сприяє розкриттю теми дослідження, виконанню поставлених завдань. Зміст рецензованої роботи свідчить про ґрунтовне вивчення здобувачкою вельми актуальної проблеми, якісно проведене експериментальне дослідження. Загальні висновки чітко скорельовані зі змістом сформульованих у вступі завдань і є достатньо обґрунтованими. Виклад матеріалу у дисертації послідовний, має науковий характер та прикладне значення. Акцентуємо на ґрунтовності додатків, які поглиблюють і увиразнюють уявлення про цілісне дослідження.

7. Відповідність дисертації встановленим вимогам та дані про відсутність порушень академічної доброчесності.

Дисертація відповідає вимогам до досліджень у межах спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) й оформлена відповідно до чинних вимог Міністерства освіти і науки України до такого роду наукових праць.

З урахуванням результатів автоматизованої перевірки дисертації Руденко Анастасії Валентинівни на відсутність плагіату, на підставі аналізу дисертації й

опублікованих праць можна стверджувати, що дисертаційне дослідження є самостійно виконаним і відповідає вимогам академічної доброчесності.

8. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, вважаємо за доцільне звернути увагу на певні моменти дискусійного характеру, а саме:

1. На нашу думку, у дисертаційній роботі недостатньо глибоко розкрито питання міждисциплінарності формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії. Доцільно було б приділити більше уваги інтеграції підходів із суміжних галузей, зокрема психології, освітніх технологій та менеджменту освіти. Водночас слід відзначити, що при впровадженні педагогічних умов цей аспект частково враховано: під час розробки навчальних сценаріїв були використані ідеї та напрацювання із суміжних сфер, зокрема елементи психології (формування рефлексії, саморегуляції, навичок самоаналізу), сучасні освітні технології (імерсивні, цифрові, проєктні, проблемно-орієнтовані підходи), а також інструменти само- та взаємооцінювання, засновані на принципах педагогічного менеджменту. Отже, хоча міждисциплінарний підхід не був окремо концептуалізований у теоретичному розділі, його певні елементи були інтегровані у практичну реалізацію, що позитивно вплинуло на досягнення поставленої мети та підвищило прикладну значущість дослідження.

2. В описі діагностичного інструментарію варто було б докладніше охарактеризувати валідність і надійність авторських опитувальників, що застосовувалися у дослідженні.

Втім, висловлені зауваження не применшують цінності дослідження. Аналіз дисертації та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дослідження Руденко Анастасії Валентинівни на тему «Формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії в умовах змішаного навчання» є завершеним, цілісним, самостійним науковим

дослідженням, яке має наукову цінність, теоретичне та практичне значення. Загалом, дисертаційне дослідження повністю відповідає вимогам, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.); Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами, внесеними відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 року № 341), а його автор – Руденко Анастасія Валентинівна – заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями), галузь знань 01 Освіта/Педагогіка.

Рецензент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри психології та педагогіки
ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»

 Н.П. Волкова

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 09:23:40 06.08.2025

Назва файлу з підписом: Волкова_рецензія_Руденко.pdf.asice
Розмір файлу з підписом: 396.5 КБ

Перевірені файли:
Назва файлу без підпису: Волкова_рецензія_Руденко.pdf
Розмір файлу без підпису: 424.6 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: ВОЛКОВА НАТАЛІЯ ПАВЛІВНА
П.І.Б.: ВОЛКОВА НАТАЛІЯ ПАВЛІВНА
Країна: Україна
РНОКПП: 2169803843
Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА
Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 09:23:41 06.08.2025
Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"
Серійний номер: 5E984D526F82F38F04000000D0E59D01C8E38806
Алгоритм підпису: ДСТУ 4145
Тип підпису: Удосконалений
Тип контейнера: Підпис та дані в архіві (розширений) (ASiC-E)
Формат підпису: З повними даними для перевірки (XAdES-B-LT)
Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2025.08.04 13:00